

Mendelova univerzita v Brně
Zahradnická fakulta v Lednici

HISTORICKÉ a KRAJOVÉ ODRŮDY JIŽNÍ MORAVY
Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce
Ing. Radek Sotolář, PhD.

Vypracovala
Eva Muchová, DiS.

Lednice 2017

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Zpracovatelka: **Eva Muchová, DiS.**
Studijní program: Zahradnické inženýrství
Obor: Vinohradnictví a vinařství
Název tématu: **Historické a krajové odrůdy jižní Moravy.**
Rozsah práce: min. 35 stran

Zásady pro vypracování:

1. Platí obecné zásady viz. Norma pro psaní závěrečných prací ČSN ISO 690.
2. Prostudujte všechny dostupné literární zdroje pojednávající o dané problematice.
3. Charakterizujte dané zájmové území; vysvětlete pojmy krajová a historická odrůda; popište možné dělení odrůd révy.
4. Popište hlavní odrůdové zástupce (včetně synonym) v jednotlivých regionech na daném území a jejich možné využití.

Seznam odborné literatury:

1. POSPÍŠILOVÁ, D. *Ampelografia ČSSR*. 1. vyd. Bratislava: Příroda, 1981. 347 s.
2. AMBROSI, H. a kol. *Farbatlas Rebsorten : 300 Sorten und ihre Weine*. 3. vyd. Stuttgart: Ulmer, 2011. 318 s. ISBN 978-3-8001-5957-4.
3. MURPHY, R. P. – STEIFLER, C. K. *Grapes : cultivation, varieties and nutritional uses*. New York: Nova Science Publishers, 2012. 263 s. ISBN 978-1-61470-950-3.
4. SOTOLÁŘ, R. Historické odrůdy révy na českém území. In KRAUS, V. *Trpké býti zdá se? Víno a vinařství v českých zemích ve středověku a v raném novověku*. 1. vyd. Mělník: Regionální muzeum Mělník, 2009, s. 16–23. ISBN 978-80-903899-6-0.
5. PAVLOUŠEK, P. *Encyklopedie révy vinné*. 2. vyd. Brno: Computer Press, 2008. 316 s. ISBN 978-80-251-2263-1.
6. SOTOLÁŘ, R. Multimediální atlas podnožových, moštových a stolních odrůd révy. [online]. MZLU Brno, ZF Lednice. 2006. URL: <http://tilia.zf.mendelu.cz/ustavy/556/Databaze.html>.

Datum zadání bakalářské práce: leden 2016

Termín odevzdání bakalářské práce: duben 2017

L. S.

Eva Muchová, DiS.
Autorka práce

Ing. Radek Sotolář, Ph.D.
Vedoucí práce

doc. Ing. Mojmír Baroň, Ph.D.
Vedoucí ústavu

prof. Ing. Robert Pokluda, Ph.D.
Děkan ZF MENDELU

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci: Historické a krajové odrůdy jižní Moravy, vypracovala samostatně a veškeré použité prameny a informace jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Souhlasím, aby moje práce byla zveřejněna v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách ve znění pozdějších předpisů a v souladu s platnou Směrnicí o zveřejňování vysokoškolských závěrečných prací.

Jsem si vědoma, že se na moji práci vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., autorský zákon, a že Mendelova univerzita v Brně má právo na uzavření licenční smlouvy a užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 Autorského zákona.

Dále se zavazuji, že před sepsáním licenční smlouvy o využití díla jinou osobou (subjektem) si vyžádám písemné stanovisko univerzity o tom, že předmětná licenční smlouva není v rozporu s oprávněnými zájmy univerzity a zavazuji se uhradit případný příspěvek na úhradu nákladů spojených se vznikem díla, a to až do jejich skutečné výše.

V Lednici dne:

.....
podpis

Poděkování

Chtěla bych tímto poděkovat Ing. Radku Sotoláři, PhD., za odborné vedení a dále za poskytnutí velmi cenných rad, pomoci a podpory při tvorbě této bakalářské práce.

„Hledáš-li poklad na vinici, celou ji překopej, naroste ti na větvi.“ (FROLEC, 1984)

Obsah

1	ÚVOD.....	10
2	CÍL PRÁCE	11
3	HISTORIE VINAŘSTVÍ NA MORAVĚ	12
3.1	Réva vinná ve světě.....	12
3.2	Historie vinohradnictví a vinařství na Moravě.....	12
3.3	Historie vinohradnictví a vinařství na Znojemsku	15
3.3.1	Vinařský cech.....	16
3.3.2	Horenské právo	16
4	HISTORICKÉ ODRŮDY NA ČESKÉM ÚZEMÍ	18
4.1	Historické odrůdy.....	18
4.2	Odrůdy pěstované v moravských vinohradech před nástupem šlechtěných odrůd	19
5	VINAŘSTVÍ V ČR VE 20. STOLETÍ	21
5.1	Vinohradnictví před nástupem kolektivizace	21
5.1.1	Kolektivizace na Znojemsku	22
5.2	Rajonizace v roce 1981	22
5.3	Stav vinohradnictví po roce 1989	26
6	STARÉ LOKÁLNÍ ODRŮDY RÉVY VINNÉ.....	29
6.1	Zemská vína	29
6.2	Historické odrůdy Znojemska	30
6.3	Popis některých starých odrůd	32
6.3.1	Baco noir (dříve Baco 1.).....	32
6.3.2	Bouvierův hrozen (BH)	32
6.3.3	Červenošpičák (Čsp).....	33
6.3.4	Chrupka bílá (CHB).....	33
6.3.5	Muškat žlutý (Muškát bílý).....	34
6.3.6	Portugalské šedé	34
6.3.7	Rakouské bílé.....	34
6.3.8	Sylvánské červené (SČ)	35
6.3.9	Sylvánské zelené (SZ)	35
6.3.10	Zierfahndler	36

7	KRAJOVÉ ODRŮDY ZNOJEMSKA	37
7.1	Klimatické poměry	37
7.2	Geologická charakteristika	37
7.3	Znojemská vinařská podoblast	38
7.4	Rodina veltlínů	38
7.4.1	Veltlínské zelené (VZ)	39
7.4.2	Veltlínské červené (VČ)	40
7.4.3	Veltlínské červené rané (VČR)	40
7.4.4	Veltlínské červenobílé (VČb)	41
7.4.5	Modrý Janek (MJ)	41
7.5	Veritas (Ve)	42
7.6	Vrboska (Vr)	42
8	ZÁVĚR	43
9	SOUHRN a RESUMÉ	44
10	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	45
11	PŘÍLOHY	49

Seznam tabulek a obrázků

Tab. 1 Stav vinohradů v 17.-18. století	14
Tab. 2 Stav vinohradů na jižní Moravě v 19. a 20. století	21
Tab. 3 Přehled výměry vinic v ČSSR (1977) v ha a perspektiva do roku 1990	24
Tab. 4 Procentuální zastoupení odrůd v ČSSR	49
Tab. 5 Zastoupení odrůd v moravských vinicích podle okresů	25
Tab. 6 Nejvíce pěstované odrůdy révy vinné ve Znojemské vinařské oblasti v roce 1994	27
Tab. 7 Přehled pěstovaných odrůd na Znojemsku	31

1 ÚVOD

Cílené pěstování révy na našem území lze datovat do období Keltů, kdy se obyvatelé začali zaměřovat na zemědělství jako hlavní zdroj obživy, a tudíž se dá předpokládat, že začali kultivovat také divokou révu.

Můžeme se pouze dohadovat, zda réva vinná a produkty z ní vyráběné, především víno, byly známy již za pobytu Markomanů na našem území. Existují indicie vedoucí k Marobudovi, který mohl víno poznat při svých pobytech v Římě. Víno jako nápoj k nám tudíž pravděpodobně dorazilo společně s Římany, tak jak postupovaly římské legie ve 2. - 3. století n.l. Se šířením křesťanství se význam vína ještě zdůraznil, neboť sloužilo jako liturgický nápoj. Pěstováním révy se tedy začaly zabývat různé řády, na jižní Moravě především premonstráti, dále cisterciáci a posléze také dominikáni a benediktíni. Ve středověku nastal rozmach městského vinohradnictví a toto se stalo základem bohatství města.

Rozmach moravského vinohradnictví pokračoval v podstatě až do poloviny 19. století, kdy nastal průmyslový rozvoj a pracovní síly se přelévaly spíše tímto směrem. Poslední ranou bylo rozšíření chorob a škůdců, které zneškodnily většinu vinohradů na jižní Moravě koncem 19. století. Po této zkušenosti začaly císařským nařízením vznikat školky s cílem udržení pěstovaných odrůd a také šlechtění odrůd vlastních. Obnova vinic byla dokončena ve dvacátých letech 20. století.

Odrůdy pěstované na jihomoravských vinicích mají svou historii, pěstitelé získanými zkušenostmi a modernizováním technologií pěstovali a pěstují odrůdy, které k dané lokalitě historicky patří a kterým se na daných stanovištích daří. Snahou o minimalizaci škod způsobených chorobami, větší výnos a odolnost vůči mrazu vznikají šlechtěním odrůdy, které se postupně do těchto lokalit dostávají. Pěstované odrůdy rovněž podléhají určitým moderním trendům. Na místo odrůd pěstovaných našimi předky se tedy derou odrůdy nové, ať již interspecifické nebo „módní“.

2 CÍL PRÁCE

Cílem práce je prostudovat dostupnou literaturu a další zdroje pro zadané téma, dané zájmové území, dále definovat pojmy historická a krajová odrůda a charakterizovat historické a krajové odrůdy jižní Moravy se zaměřením na znojemskou vinařskou podoblast. Práce je zaměřena především na moštové odrůdy révy vinné.

3 HISTORIE VINAŘSTVÍ NA MORAVĚ

3.1 Réva vinná ve světě

Na 75 000 km² půdy na světě se pěstuje réva vinná a 90 % produkce lze začlenit do rodiny *V. vinifera*, *V. labrusca* a jejich hybridů. Více než 70 % světové produkce hroznů je předurčeno pro výrobu vína, zbývající část je zpracovávána pro výrobu džusů, džemů, vinného octa, hrozinok a také pro přímou konzumaci. (MURPHY, 2012)

Réva vinná je unikátní – je to hlavní globální zemědělská plodina a její historie je stará jako lidstvo samo. Existují tisíce kultivarů *Vitis vinifera* L., ale na globálním trhu vinné produkce dominuje pouze několik z nich, vzhledem k tomu, jak velký rozsah celosvětový vinný trh v současnosti pokrývá. Oproti tomu divoká forma révy vinné je vzácná. Má se za to, že je předkem současných kultivarů a stále se dá pozorovat ve větvích stromů.

Lze předpokládat, že během domestikace révy zaznamenala biologie hroznů několik dramatických změn, aby zajistila větší obsah cukru pro lepší fermentaci, větší výnos a častější produkci, v konečném důsledku reprezentována změnami ve velikosti bobule a morfologii semen. (MURPHY, 2012)

3.2 Historie vinohradnictví a vinařství na Moravě

Réva vinná se na našem území pěstuje v oblastech, jejichž půdy a podnebí jsou pro ni vhodné. Kromě malých oblastí v Čechách se tedy soustřeďuje hlavně v jižní polovině Moravy. Tato oblast byla osídlena již v paleolitu, později zde také bylo sídlo Velké Moravy. Díky archeologickým výzkumům se toho mnoho ví o dobách, kdy se na našem území rozvíjelo zemědělství. Avšak počátky pěstování révy vinné jsou zahaleny rouškou tajemství a mnohé si musíme stále domýšlet. (FROLEC, 1984)

Pravděpodobně první, kdo konzumoval víno v zaznamenané míře, byli Keltové. Počátky našeho vinohradnictví jsou ale z mnoha důvodů spojovány s pobyty římských vojsk na našem území. Jednak časté nálezy římských mincí dokazují čilý obchodní styk s Římem (a Římané, jak známo, víno jako nápoj dobře znali) a také bylo objeveno několik vinohradnických nožů. Počátky českého vinařství a vinohradnictví lze datovat do doby Velkomoravské říše (9.-10. století našeho letopočtu). Pověst praví, že přemyslovský kníže Bořivoj obdržel soudek vína jako dar, jeho žena Ludmila se pak pro

tento nápoj nadchla. Stala se podporovatelkou pěstování a své nadšení přenesla také na svého vnuka Václava. Byly tak položeny základy Svatováclavské vinařské tradici, svatá Ludmila a svatý Václav jsou stále jedni z hlavních českých patronů vinařství. (KRAUS a kol., 2005)

Rozvoj vinařství v dalších třech stoletích ležel na bedrech klášterů a později také feudální šlechty. Především cisterciáci a benediktini byly mezi řády, které osazovaly nové vinice a věnovali se výrobě vína. Zmínky o těchto aktivitách nalezneme např. v zakládacích listinách (benediktinský klášter v Třebíči – r. 1101) nebo text viničního řádu a horenského práva (r. 1281, v popisu církevního majetku v okolí Kroměříže). Na vinicích obhospodařovaných kláštery byly vysázeny především odrůdy z Francie a Německa. Další rozvoj vinařství přišel spolu se zakládáním měst. Na Moravě byly zakládány nové vinice především v Brně, Znojmě, Mikulově a Hustopečích. Zlatým věkem moravského i českého vinařství pak bylo 14.-16. století. v té době byly vinice i na místech, kde bychom je dnes hledali už jen stěží. Za doby vlády Karla IV. byly do českých zemí dovezeny odrůdy z Burgundska a také Karel IV. sám svými rozhodnutími vinohradnictví podpořil (vydání mandátu pro vhodné vysazování vinic, založení úřadu perkmistra hor viničních, vydání práva viničního a další). (KRAUS a kol., 2005; FROLEC, 1984)

Panské sklepní hospodářství se dostává do popředí v 16. století. Toto podnikání bylo již orientováno ryze obchodně. Sklepní hospodářství se tady soustřeďovalo přímo do zámeckých sklepů nebo do blízkého okolí.

Rok 1601 předznamenal směr, kterým se vinohradnictví v 17. století v našich zemích ubíralo. Na vinohrady udeřila „červená ruda“, která spálila na bzenecku nejen úrodu, ale i keře. Následovalo pustošení měst a vesnic uherskými, tureckými a tatarskými oddíly a vše vyvrcholilo třicetiletou válkou. Na řadě míst vinohrady zanikly, byl nedostatek lidí, kteří by vinohrady obdělávali, vzdálenější vinice byly mimo zájem měšťanů. Obnova byla pomalá, započala až koncem 17. století, v hlavních vinařských krajích se téměř dosáhlo původního stavu v polovině 18. století.

Tab. 1 Stav vinogradů v 17.-18. století (FROLEC, 1984)

KRAJ	ROK [měřice]	
	1673	1748
Brněnský kraj	63960,6	50905,5
Hradištský kraj	13305,6	17600,4
Znojemský kraj	15012,5	17562,6
CELKEM	92278,7	86068,5

Ačkoli počátkem 19. století měly moravské kraje přes 30 000 ha vinic a produkovaly 250 400 hl vína, zrušení roboty a průmyslová revoluce přesunuly pracovní síly do jiných odvětví. (FROLEC, 1984)

Vinařství byla věnována největší pozornost v těch místech, která jsou pěstováním révy vinné známá i dnes. Na Moravě byla také velká konkurence v podobě vína dováženého ze zahraničí, především rakouského a rýnského. Většina obyvatel pohraničí byla německé národnosti, čemuž odpovídala také místní vinařská kultura. (DOLEŽAL, 2001)

Zakládáním škol za účelem vyškolení odborných pracovníků pro pěstování révy vinné a výroby vína byla projevena snaha o zachování českého a moravského vinařství. Vznikly tak školy ve Znojmě (1868), Valticích (1873), Mělníku (1882), Bzenci (1885) a Mikulově (1903). Ovšem hlavní úder zkázy moravských vinic znamenalo rozšíření škůdce dovezeného ze zámoří – mšičky révokaze. Na našem území byl zaznamenán v roce 1890 v Šatově, během následujícího desetiletí v dalších moravských obcích. Dále se k nám z Ameriky dostaly houbové choroby, padlí a plíseň révová. Začala se hledat cesta k záchraně, ať již roubováním odrůd na americké odnože, proti těmto chorobám odolným, nebo zakládání vlastních školkařských produkcí. (KRAUS a kol., 2005)

I dalšími prostředky se zvyšovala snaha o znovuzrození moravského vinařství, byly zakládány vinařské spolky a družstva, začal se vydávat specializovaný odborný časopis Vinařský obzor, pořádaly se různé vinařské sjezdy. 1. prosince 1907 vešel v platnost nový vinařský zákon. Výsledkem bylo, že v roce 1914 bylo na Moravě registrováno 11 863 ha vinic. (DOLEŽAL, 2001)

Další úpadek však způsobila 1. světová válka. Nejnižší hodnotu plochy naše vinice zaznamenaly v roce 1926, kdy bylo vinicemi osázeno 3790 ha. (KRAUS a kol., 2005) v meziválečném období se po celé Evropě rozvíjí snaha vinařů o obnovu poškozených vinic. v moravském vinařství a vinohradnictví se angažují především

vinařská družstva, vinařské školy, státní pokusné vinice a sklepy, výzkumné zemědělské ústavy a další státní vinařské instituce. (DOLEŽAL, 2001)

Po 2. světové válce byl stav jihomoravských vinic bídny. Půda byla rozdrobena po soukromých vlastnících, v příhraničních oblastech navíc začalo hospodařit obyvatelstvo, které bylo bez vinohradnických zkušeností. Kolektivizace zemědělství byla pro vinohradnictví dá se říci příznivá, zakládání družstev, státních statků a později jednotných zemědělských družstev udrželo a zvětšilo plochu vinic na cca 15 000 ha v roce 1985. Bohužel to vedlo ke značné uniformitě vyráběných vín, produkce byla orientována především na kvantitu, nikoliv na kvalitu. Dle daných norem byly odrůdy děleny do jakostních skupin a podle nich se pak dělila vína. Stav ve 20. století bude ještě podrobněji popsán v dalších kapitolách. Po roce 1989 a změně politického zřízení země se změnil i přístup k pěstování révy vinné a výrobě vín. (KRAUS a kol., 2005; FROLEC, 1984)

3.3 Historie vinohradnictví a vinařství na Znojemsku

Vinohradnictví na Znojemsku lze historicky popsat stejně jako na celém našem území. Vzhledem k zeměpisné poloze znojemského regionu se dá předpokládat, že se zde pěstovaly různé plodiny, včetně révy vinné. Stejně jako jinde na Moravě, rozvoj vinohradnictví můžeme spojit se šířením křesťanství a zakládáním klášterů. o počátcích pěstování a zpracovávání révy nejsou žádné záznamy, první písemně doložené zprávy pochází z 11.-12. století, kdy se v několika záznamech o majetcích klášterů objevují zmínky o vinicích v regionu. Roku 1195 byl založen premonstrátský klášter v Louce u Znojma. O důležitosti těchto institucí pro rozvoj vinohradnictví vypovídá i fakt, že roku 1620 patřily louckému klášteru pozemky a vinice ve 45 obcích Znojemska, celková rozloha půdy osázené révou vinnou činila 29 573 měřic.

Vrcholu dosáhlo znojemské vinařství ve 14.-16. století, podobně jako jinde na Moravě. Do vinařství a vinohradnictví se zapojilo také měšťanstvo, velká část majetku občanů ležela ve víně a ve vinicích. Později se ke klášterům a měštům přidala také vrchnost. Rozvoj panských vinohradů a vznik sklepního hospodářství v zámcích je značný. Vinařství je směřováno spíše obchodně, především se zaměřuje na vývoz.

Úpadek započíná, jak již bylo výše zmíněno, špatným počasím na počátku 17. století a dalším vývojem v následujících desetiletích – třicetiletou válkou.

(MAČUDA, 2009)

Po obnově vinic ke konci 18. století přišla další těžká doba – v 19. století byly z Ameriky zavlečeny nové choroby. Révokaz byl poprvé zjištěn v Šatově roku 1890. Nejen na základě těchto zkušeností, ale i pro podporu rozvoje pěstování révy vinné byly zakládány vinařské školy, ta ve Znojmě roku 1868. Dále byla roku 1895 založena C. a k. technická stanice pro potírání révokaza na Moravě. Činnost těchto stanic a další historie znojemského vinařství je popsána v dalších kapitolách. Znojemská šlechtitelská stanice byla poznamenána obdobím protektorátu, kdy byli čeští zaměstnanci nuceni opustit svá místa, stanice byla pod správou obdobné instituce v Klosterneuburgu. Během války byla školkařská a šlechtitelská práce posledních dvaceti let zničena. (KOLEKTIV FIRMY AMPELOS, 2016)

3.3.1 Vinařský cech

Znojemský cech vinařů byl založen 3. listopadu 1486. Jeho vznik lze spojovat s privilegiem vydaným králem Matyášem Korvínem z roku 1486, které přidělilo horní právo na všechny okolní vinice městu, které také získalo právo volit hofmistra a jiné horní úředníky. Další možností relativně pozdního vzniku cechu ve městě mohla být podmínka, že do cechu mohli být přijímáni pouze znojemští vinaři, kteří museli uhradit vcelku vysoký vstupní poplatek.

Patronem znojemského cechu byl svatý Urban, v kostele sv. Mikuláše se potom konaly bratrské bohoslužby. Cech si zachovával křesťanský charakter i v pozdějších letech. Do roku 1742, kdy byly odprodány, vlastnil také vinohrady, sklep nebo lisovací zařízení. Další zprávy z let 1840-1850 vykazují stagnaci činnosti znojemského vinařského cechu. Zřejmě roku 1850 byl zrušen. (MAČUDA, 2009)

3.3.2 Horenské právo

Horenským právem lze nejen nazvat předpisy o vinicích, obecní viniční řády, ale i viniční orgán (soud) nebo nárok pána (vlastníka) na část výtěžku z vinohradů, kterou poddaní odváděli buď v naturáliích nebo v penězích. Dále se také horenským právem vymezovaly horenské řády, ve kterých se předepisovalo, jaká práce se má vykonávat, kolik se má odvádět desátků, popisovalo se právo sousedské právo, pořádkové, trestní, organizační a další předpisy. Nejvyšším orgánem býval perkmistr,

který byl volen hlavním představitelem viničního práva a dozorčím orgánem. Dělo se tak na každoročním shromáždění vinařů. Dozorčí ve vinicích bývali voleni společně s perkmistrem.

Oproti ostatním horenským právům, která vznikala většinou v 16. století, vzniklo horenské právo ve Znojmě celkem pozdě, až 23. dubna 1677. Odlišovalo se však od ostatních. Hlavním orgánem nebyl perkmistr, ale direktorium tří radních, z nichž vždy jeden předsedal. Horenské právo, zde vykonáváno královským rychtářem, perkmistrem a radou města, patřilo do práva městského. Předpisy se týkaly především pořádku a udržování vinohradů v dobrém stavu.

V 17. století, po třicetileté válce, upadal význam horenských práv postupně v zapomnění. Ke konečnému zániku došlo za vlády Josefa II., kdy bylo vydáno Všeobecné vinohorenské zřízení pro Markrabství moravské (22. září 1784). (KRAUS a kol., 2005)

4 HISTORICKÉ ODRŮDY NA ČESKÉM ÚZEMÍ

4.1 Historické odrůdy

Archeologické nálezy nám dokazují, že révovité rostliny měly svůj domov v mnohých koutech planety Země. Působení různých přírodních vlivů, ať již půdních, klimatických, rostlinných nebo živočišných, pomáhalo vytvořit morfologické a fyziologické vlastnosti révy vinné. V průběhu času se tedy vytvořilo několik druhů rodu *Vitis*, různě adaptibilních na místo svého růstu. (HUBÁČEK a KRAUS, 1982)

Jediným původním evropským druhem révy je réva evropská (také ušlechtilá), *Vitis vinifera* L. (KRAUS a kol., 2005) První odrůdy pravděpodobně vznikly v okolí Černého a Kaspického moře. Mezi první velkopěstitele můžeme pak zařadit Egyptany, Syřany nebo Babyloňany. Lze doložit asi 6-8 odrůd révy, které se pěstovaly ve starověkém Egyptě. Tyto odrůdy pak do Evropy rozšířili především Feničané a dále Římané. o popisu odrůd z této doby se toho mnoho neví, vysazované vinice obsahovaly různé směsi.

Na našem území se dala zprvu nalézt jen réva divoká. S rozvojem zemědělství by se dalo soudit, že se dařilo kultivovat i révu vinnou. Můžeme se pouze dohadovat, zda již Keltové, kteří disponovali znalostmi jak z oboru zemědělského, tak později řemeslného, účelně pěstovali révu vinnou. Ví se jen to, že révu i víno jako nápoj znali. Rozšiřování odrůd ve velké míře mají tedy na svědomí výboje Římanů. Počátky vinohradnictví na Moravě datujeme do období pronikání římských legií na naše území, tj. 2.-3. století n.l. Doložené odrůdy z té doby jsou Malvasia a Chrupka. V období stěhování národů (4.-5. století n.l.) se do Evropy dostaly některé asijské odrůdy, které se samovolně zkřížily s římskými odrůdami. Vzniklé odrůdy byly později nazývány heunisch.

Dalším historickým milníkem pro révu na našem území pak bylo období Velké Moravy. V té době francký král Karel Veliký prosazoval staré francké odrůdy, které se šířením křesťanství dostaly na Moravu. Dle doložených pramenů jsou pak obě skupiny popisovány jako heunisch a frankisch. Odrůda Heunisch byla ve středověku nejpěstovanější odrůdou, pro výsadbu se v této době používaly odrůdy dovezené i ze zahraničí, šlo pravděpodobně o Veltlínské červené (Tarant červený). Za vlády Karla IV. se do Čech dostaly odrůdy burgundské, které se zde nazývaly „roučí“ (z francouzského

rouge). Jednalo se asi o Mlynářku, dále možná o Rulandské modré a Jakubské.

Z prvního odborného spisu o vinařství autora Jana Hada z 16. století se dozvídáme informace o pěstovaných odrůdách té doby, jako byly Heunisch weiss (Běl velká), Tramín bílý nebo Hedvábné žluté. V následujícím století do českých a moravských vinic pronikají další odrůdy, lze zmínit Hedvábné zelené (Malvazské zelené) a Portugalské šedé (Rané šedé). Za vlády Josefa II. se již stávající odrůdy selektují a dochází k prvnímu šlechtění. V této době se objevují odrůdy jako jsou Ortlíbské žluté, Malingerovo rané, Madlenka královská, Ryzlink červený, Damascenka a další. (SOTOLÁŘ, 2009)

Z odrůd, které se na Moravu dostaly především z Rakouska, Maďarska, Balkánu nebo i z Francie se vyráběla hlavně vína směsná pojmenovávaná názvem obce, nebo vína jako Morávka (Sylvánské) nebo Moravín (směs bílých a modrých hroznů). Koncem 19. století se více rozšířily také modré odrůdy. (ŠTARHA, 2004)

Réva vinná se v Evropě pěstovala jako rostlina pravokořenná. Teprve později, po epidemii zavlečených chorob, se začalo se štěpováním na podnože, které byly vůči těmto nemocem (hlavně révokazu) odolné. Zprvu se jednalo o révu volně rostoucí v amerických lesích, později byly tyto druhy mezi sebou kříženy. S těmito kříženci prokázala evropská réva větší kompatibilitu, lépe plodila a lépe se také přizpůsobovala podmínkám stanovišť. Po révokazové kalamitě se již začalo cílit na odrůdová vína, nové vinice byly osazovány plodnými odrůdami jako Müller Thurgau, Ryzlink vlašský a Veltlínské zelené. Zapěstovávány byly i další odrůdy známé do dnešní doby, jmenovat lze Baco noir, Červenošpičák, Isabellu, Kamenorůžák, Královnu vinic, Madlenku ranou, Ryzlink aromatický a další. (HUBÁČEK a KRAUS, 1982; ŠTARHA, 2004; SOTOLÁŘ, 2009)

Historickými odrůdami se tedy rozumí odrůdy, které mají více než stoletou historii.

4.2 Odrůdy pěstované v moravských vinohradech před nástupem šlechtěných odrůd

V různých částech Moravy nesly a nesou některé historicky pěstované odrůdy různé názvy. Můžeme se také setkat se jmény, která pro odrůdy vymysleli samotní pěstitelé.

Na moravských vinicích se mezi nejstaršími odrůdami zde pěstovanými můžeme setkat s Chrupkou bílou, lidově označovanou Časlador. Pro Ryzlink rýnský existovaly v lidové mluvě různé názvy, což svědčí o stáří této odrůdy. V různých částech Moravy jsme se mohli setkat se jmény jako Rézlink, Rezlin, Řezlík, Starosvětské nebo Lipka. Mezi staré pěstované odrůdy patřily dále Muškát Ottonel neboli Otonal, Veltlínské zelené (Veltlín zelený, Bělošpičák, Muškotel zelený) a Rulandské bílé (Burgunda, Plaváček). V současnosti již téměř vymizelou odrůdou byl Elbling (Héblink, Elblink, Hýblink, Evlin, Tarant bílý). Elbling pravděpodobně přivezli do Evropy Římané.

Červené odrůdy nabývaly na oblibě od 15. století. V moravských vinohradech byly zastoupeny odrůdami jako Rulandské modré rané (Burgundské rané, Skoré burgundské, Jakubské, Černá cibéba), Muškát modrý, Volské oko (Volovočec) a především Frankovka. Ta, soudě dle množství místních názvů, měla ve vinicích výsostné postavení. Můžeme se setkat se jmény Černý muškotel, Šeřina, Neskoré černé, Neskorák, Skalické černé, Skaličák, Modrý hýblink, Černé starosvětské, Limburské, Štryk černý, Lampart.

Některé odrůdy kdysi pěstované na selských vinohradech měly svá vlastní označení vytvořená obyvateli. Lze najít už jen poslední zbytky takových odrůd, jako byl například Topol, Frašták (Frajšták), Baco 1 (Bago) nebo Balous. Nové šlechtěné odrůdy vytlačily i odrůdy lidově řečené Kyselák, Maliňák, Turáň nebo Kozí cecek.

I nově vysazované odrůdy si mezi moravským lidem našly svá lidová pojmenování. Pěstuje se tak Müllerka (Müller Thurgau), Zelený Cynifál (Sylvánské zelené) nebo Červený Cynifál (Veltlínské červené rané).

V tomto období se ještě na moravských vinicích vyskytovaly ve větší či menší míře odrůdy Malingre (na Slovácku), Veltlínské červenobílé (Ryvola červenobílá, Bláznivý Janek – v jihomoravském pohraničí), Košutův hrozen, Ortlíbské, Zierfahndler nebo Portugalské šedé. (FROLEC, 1984)

5 VINAŘSTVÍ V ČR VE 20. STOLETÍ

5.1 Vinohradnictví před nástupem kolektivizace

Po ukončení tzv. průmyslové revoluce se lidé začali pomalu obracet zpátky k zemědělské výrobě. Postupně s vývojem nových technologií a zapěstování nových plodin docházelo ke zdokonalování zemědělství, ať už při střídavém systému obdělávání půdy nebo ve využití hospodářských zvířat. Tento rozmach na přelomu 18. a 19. století však v 19. století ustoupil, a to se týkalo i vinohradnictví. Snižovaly se plochy vinic, v důsledku hospodářských reforem se zemědělství začalo orientovat jiným směrem.

Po zkáze vinohradů na konci 19. století byly zakládány šlechtitelské stanice, které se zabývaly křížením odrůd révy vinné za účelem potírání chorob a později pro uchování genofondu odolných vyšlechtěných hybridů. Jednalo se o odrůdy evropské révy na podnožích americké révy, která byla proti révokazu odolná. Činností šlechtitelských stanic se ve 20. letech 20. století podařilo obnovit značnou část poškozených vinic.

Tab. 2 Stav vinohradů na jižní Moravě v 19. a 20. století (FROLEC, 1984)

Rok	Vinice v ha	Vinice v %
1830	30076	100
1865	23997	78
1899	12570	38
1926	4578	15

Rozvoji vinohradnictví napomohlo také zakládání družstev. Dle informací z roku 1936 existovalo na Moravě 307 vinařských obcí a o vinohrady se v nich staralo 19504 vinařů. 2. světová válka však zasadila ránu i této oblasti. Po válce byly vinice na jižní Moravě v žalostném stavu. Pohraniční oblasti byly nově osídleny, bohužel noví obyvatelé často neměli k vinohradnictví žádný vztah a neuměli si s tímto bohatstvím poradit. V 50. letech je plocha vinic redukována. v roce 1952 vláda vydala Jednotný plán výsadby vinic, obnovila révové školkařství, stanovila vhodné odrůdy pro jednotlivé vinařské oblasti a nařídila školit vinaře v odborných kurzech. Počátek kolektivizace tak napomohl i vinohradnictví, jsou zakládány státní statky (např. ve Valticích, ve Znojmě, v Hodoníně) a vinařská družstva a jejich provozy.

Bohužel však ukončily svou činnost vinařské spolky, skončilo i vydávání vinařského časopisu Vinařský obzor a začalo se se socialistickou výrobou vín. Po roce 1960 pak byly osázeny vinicemi další plochy, celkem 4860 ha. 80 % celkové výměry vinic tvořily bílé odrůdy. Nejplodnějšími roky byly rok 1968 a 1975. Tento byl dokonce ve své době rekordní, kdy se sklídilo 78800 tun hroznů z 9625 ha plodných vinic. (FROLEC, 1984; DOLEŽAL, 2001)

5.1.1 Kolektivizace na Znojemsku

V roce 1945 je ve Znojmě založeno Vinařsko-ovocnické družstvo. Dostalo k užívání vinice ve Znojmě, Šatově, Jaroslavicích, Strachotících a Hodonicích. Družstvo po roce 1948 prodává víno jako surovinu velkoobchodům, ty si jej sami lahvuji. Později se tak děje přímo v družstvu. Roku 1952 je toto družstvo znárodněno, posléze je začleněno do národního podniku Jihomoravské vinařské závody.

V roce 1958 vznikl Národní podnik Vinařské závody Praha. V roce 1959 se vinařská oblast Morava rozdělila na dva závody v Mikulově a Ostravě. To se stalo osudným znojemským vínům, která byla vyráběna pod etiketami Moravských vinařských závodů Mikulov. Mikulovský závod řídil provozovny v Mikulově, Velkých Pavlovicích, Velkých Bílovicích, Brně a Znojmě.

Kapacita lahvovery v Šatově narůstala, po roce 1982 jsou výrobky ze závodu Znojmo rozváženy po celém Československu, a dokonce i do SSSR, Polska a NDR.

Závod Znojmo se z Moravských vinařských závodů Mikulov vyčlenil až v roce 1991. Jeho nástupcem se stala firma Znovín Znojmo a.s.

Mezi dalšími lze zmínit i Jednotné zemědělské družstvo v Horních Dunajovicích, které vzniklo v roce 1951. Mimo jiné se zde pěstovala Frankovka, která na Znojemsku nebyla moc rozšířená, víno z ní vyráběné bylo velmi kvalitní. (DOLEŽAL, 2001)

5.2 Rajonizace v roce 1981

Odrůdová skladba révy se s přechodem od malovýroby na socialistickou velkovýrobu do značné míry zúžila. Postupně vypadávaly odrůdy lokálního významu, málo produktivní odrůdy a ty, které neodpovídaly tehdejším požadavkům na kvalitu nebo agrotechniku (Bouvierův hrozen, Veltlínské červeno-bílé, Malingre, Slankamenka, Kadarka a jiné). Další odrůdy, jako je například Sylvánské, neměly dostatečnou vitalitu

pro požadavky pěstování révy v širokých sponech a na velkých tvarech keřů. Odrůdová skladba byla tedy výsledkem tradice a dobrých pěstitelských zkušeností s příslušnými odrůdami v místních ekologických podmínkách i záměrného výběru nejvýkonnějších odrůd.

Základ československé produkce hroznů vytvářely tři základní skupiny; bílé a modré moštové odrůdy, jakož i stolní odrůdy. Sortiment skupiny bílých moštových odrůd byl zastoupený širokou paletou pěstovaných odrůd, o modrých moštových a stolních odrůdách se to říct nedalo. Výroba červených vín se vázala prakticky jen na tři základní odrůdy (Frankovka, Svatovavřínecké a Modrý Portugal), ze stolních odrůd především Chrupky.

Každá odrůda má svoje specifické požadavky na pěstitelské prostředí a jen za předpokladu jejich splnění se může plně uplatnit. Kromě tohoto biologického zákona jsou přísně stanovené ekonomické parametry velkovýroby, které vyžadují od jednotlivých odrůd maximální úrodnost. Splnit je lze pouze správnou rajonizací odrůd a souborem moderních agrotechnických opatření. Rajonizace révy jako prvek progresivního pěstování této plodiny se v ČSSR vypracovala na základě terénního výzkumu už v roce 1962 (Kišon, Hanák). Vytvořilo se následujících 12 vinohradnických oblastí s příslušnými rajóny, které tvořily přirozené ekologické celky vhodné pro pěstování révy:

Slovensko: skalicko-záhorská, malokarpatská, hlohovecko-trnavská, podunajská, nitranská, modrokamenská, východoslovenská a tokajská.

Morava: znojensko-mikulovská, hustopečsko-hodonínská, bzenecko-strážnická.

Čechy: česká.

Tehdy navržená odrůdová skladba v důsledku nevyhnutelnosti modernizace pěstování révy, jakož i některých územních změn už nevyhovovala, a proto se přepracovala. Vykonavatelem tohoto úkolu na Slovensku byl ÚKSÚP – Hlavní odrůdová zkušebna pro révu, který s rajonizační komisí jmenovanou MPVŽ navrhl procentuální zastoupení pěstovaných odrůd s perspektivním zaměřením do roku 2000. Na Moravě tuto práci vykonala Výzkumná stanice vinohradnická v Karlštejně.

Protože vinohradnickou výrobu řídily polnohospodářské správy, vypracovala se i nová odrůdová rajonizace odrůd podle okresů a pro plánovaných 54000 ha vinic (Tab. 3) se navrhl sortiment (Tab. 4).

Tab. 3 Přehled výměry vinic v ČSSR (1977) v ha a perspektiva do roku 1990 (POSPÍŠILOVÁ, 1981)

ÚZEMÍ	ROK 1977	ROK 1990
Slovensko	27000	38000
Morava	12000	15000
Čechy	400	1000
Celkem	39400	54000

Z tabulky **Tab. 4 Procentuální zastoupení odrůd v ČSSR (POSPÍŠILOVÁ, 1981)**, uvedené v příloze, vyplývá, že v československé produkci hroznů měly převahu bílé moštové odrůdy, přičemž zhruba na 20 % ploch se počítalo s pěstováním odrůd na výrobu prvotřídních vín. Odrůdy 1.b třídy, která představovala asi 50 % z celé československé produkce, nebyly kvalitativně podřadnější. Hlavní důraz se kladl na takové odrůdy, jako jsou Ryzlink vlašský, Veltlínské zelené a Müller Thurgau. Tato skupina měla splnit požadavky na kvalitu i kvantitu produkce. Zvýšený trend se zaznamenal při rajonizaci modrých moštových odrůd, jejich zastoupení se mělo zvýšit na 25 %. Tato perspektiva vyžadovaná už dnešní konzumací kladla zvýšené požadavky na odrůdovou skladbu, kterou bylo potřeba v krátkém čase vyřešit doplněním kvalitních modrých moštových odrůd. (POSPÍŠILOVÁ, 1981)

Dle jiného zdroje byla skladba jihomoravských vinogradů v této době následující:

Tab. 5 Zastoupení odrůd v moravských vinicích podle okresů (FROLEC, 1984)

ODRŮDA	BŘECLAV	ZNOJMO	HODONÍN	UH. HRADIŠTĚ	CELKEM	
					%	Ha
Rulandské bílé	2,50	3,34	8,09	13,73	4,83	353,75
Rulandské	0,45	1,25	0,32	3,82	0,78	56,48
Tramín	4,16	8,12	4,32	5,93	4,98	363,93
Ryzlink rýnský	2,47	6,95	5,19	9,57	4,48	328,29
Sauvignon	2,02	3,74	1,86	2,55	2,27	166,66
I.a třída celkem	11,60	23,40	19,78	35,60	17,34	1269,11
Müller Thurgau	7,94	19,22	12,00	30,15	12,58	922,76
Neuburské	11,16	8,52	17,40	4,30	11,83	867,69
Sylvánské	0,71	2,13	3,74	3,60	1,90	139,36
Veltlínské zelené	10,53	10,29	5,55	0,27	8,54	626,08
Ryzlink vlašský	16,06	12,13	6,20	0,01	11,70	858,72
Veltlínské červené rané	0,30	1,43	0,80	3,27	0,82	59,83
Muškat Ottonel	0,30	0,91	0,51	1,50	0,54	39,76
I.b třída	47,00	54,63	46,20	43,10	47,91	3514,20
směs bílých odrůd	16,20	10,31	6,12	1,13	11,71	858,83
stolní odrůdy	0,47	4,89	2,62	1,75	1,99	145,59
II. a III. třída celkem	16,67	15,20	8,74	2,88	13,70	1004,42
Rulandské modré	0,24	0,83	0,51	1,66	0,60	43,85
Frankovka	3,17	1,34	5,76	1,54	3,37	247,15
Svatovavřínecké	4,40	1,51	3,98	7,36	3,89	285,15
Modrý Portugal	7,02	1,54	12,72	7,80	7,51	550,55
směs modrých odrůd	5,97	0,00	0,00	0,00	2,87	210,38
modré odrůdy celkem	20,80	5,22	22,97	18,36	18,24	1337,08
hybridy přímoplodné	3,93	1,55	2,31	0,00	2,81	206,42

5.3 Stav vinohradnictví po roce 1989

Po změně režimu v roce 1989 prošla česká společnost zásadní společensko-ekonomickou změnou, hospodářský systém se změnil v systém tržní. V devadesátých letech se do půdy a porostů příliš neinvestovalo, což spolu s vybavením technikou a poklesem pracovních sil vedlo ke snížení ploch vinic. Většina stávajících vinic na Znojemsku dosahovala stáří kolem 17 let.

V roce 1995 začal platit tzv. Vinařský zákon, č. 115/1995 Sb. o vinohradnictví a vinařství. V roce 2000 vešla v platnost novela tohoto zákona č. 216/2000 Sb. a související vyhláška č. 189/2000 Sb., ve kterých se mimo další stanovily i vinařské tratě. Zavedením této legislativy se nastartoval proces zvyšování kvality produkce domácích vín a zlepšování úrovně vinařství v ČR. Další úpravy, resp. nový zákon o vinařství byl schválen v roce 2004 (Zákon č. 321/2004 Sb.), v témže roce byly vydány dvě vyhlášky, a to č. 323/2004 Sb. a 324/2004 Sb. Další prováděcí vyhlášky byly vydány v roce 2005 (Vyhláška č. 437/2005 Sb.) a v roce 2010 (Vyhláška č. 254/2010 Sb.). Dne 23. 1. 2017 byl prezidentem republiky podepsán nový zákon, Zákon č. 26/2017 Sb., který upravuje zákon č. 321/2004 Sb. Změny se týkají především prodeje a pančování sudových a rozlévaných vín. v oblasti vinohradnictví se změna dotýká rychle rostoucích dřevin a nových a opětovných výsadeb révy. v současnosti se čeká na úpravu prováděcích předpisů. (ČEPIČKA, 2001; PŮČEK, 2017)

Dle výše uvedeného zákona č. 115/1995 Sb. ve znění zákona č. 216/2000 Sb. o vinohradnictví a vinařství a s tím souvisejících vyhlášek se Moravský region dále rozdělil na 10 vinařských oblastí, a to: brněnskou, bzeneckou, kyjovskou, mikulovskou, mutěnickou, Podluží, strážnickou, uhersko-hradišťskou, velkopavlovickou a znojemskou. K roku 1999 bylo v ČR evidováno 15 300 ha vinic, 11 110 ha z toho bylo plodných. V devadesátých letech byly také poskytovány dotace na výsadbu nových vinic. z plochy vinic vysazených v období 1995-1999 (2380 ha) bylo celých 1416 ha dotováno z Ministerstva Zemědělství ČR. V okrese Znojmo bylo v roce 1999 2405 ha vinic, z toho 2315 ha plodných. z dotací bylo v letech 1995-1999 vysazeno 197 ha vinic, v roce 2000 byla plánována výsadba cca 106 ha.

Prováděcí vyhláškou č. 254/2010 Sb. bylo rozdělení vinařských oblastí změněno, vinařská oblast Morava se nyní dále člení na následující podoblasti:

mikulovská, slovácká, velkopavlovická a znojemská. Ve vinařské podoblasti mikulovské se nachází 30 vinařských obcí, ve slovácké 117, ve velkopavlovické 75 a ve vinařské podoblasti znojemské 90 vinařských obcí. (VYHLÁŠKA č. 254/2010 Sb.)

Tab. 6 Nejvíce pěstované odrůdy révy vinné ve Znojemské vinařské oblasti v roce 1994 (ČEPIČKA, 2001)

ODRŮDA	PLOCHA [ha]	PLOCHA [%]
Veltlínské zelené	379	29
Müller Thurgau	328	25
Svatovavřínecké	120	9
Ryzlink rýnský	88	7
Rulandské bílé	78	6
Ryzlink vlašský	74	6
Sauvignon	38	3
Veltlínské červené rané	28	2
Pálava	24	2
Neuburské	24	2
Muškat moravský	19	1,5
André	18	1,5
Zweigeltrebe	18	1,5
Frankovka	13	1
Ostatní odrůdy	66	5

Do období let 2002 až 2004 lze datovat dotované výsadby. Do té doby zaujímaly ve výsadbě vinic výsostné místo odrůdy, které se v Evropě pěstovaly po staletí. Největší plochy zaujímaly Müller Thurgau, Veltlínské zelené a Ryzlink vlašský mezi bílými odrůdami a Svatovavřínecké mezi odrůdami modrými. Spolu se Sauvignone, Ryzlinkem rýnským a Rulandským šedým tvořily tyto odrůdy celou pětinu osázené vinné plochy. v dalších letech se začaly vysazovat ve větší míře novější odrůdy, jako jsou Pálava nebo Muškát moravský u bílých odrůd, Zweigeltrebe a André u modrých odrůd.

Po roce 2006 se na našich vinicích začaly více prosazovat odrůdy interspecifické, v nejhodnější míře Hibernál nebo Solaris. (SEDLO, 2017)

Snahy o vyšlechtění rezistentních odrůd se datují již do přelomu 19. a 20. století, po révokazové kalamitě. Mezi prvními mezidruhovým křížením vzniklými odrůdami byla odrůda Baco noir (Baco 1.). O dnešní PIWI neboli interspecifické odrůdy révy

vinné se zasloužili především francouzští šlechtitelé, kteří na přelomu předminulého a minulého století vyšlechtili nositele rezistence. Tito nositelé měli později význam pro šlechtění dalších rezistentních odrůd na světě. PIWI odrůdy mají určitý stupeň odolnosti vůči houbovým chorobám (PIWI je zkratka z německého Pilzwiderstandfähige Rebsorten). (PAVLOUŠEK, 2016)

Je otázkou, zda je dobré pro rukopis jednotlivých vinařských podoblastí ustupovat ve větší míře odrůdám desetiletími ne-li staletími prověřených, které v našich vinohradech měly své pevné místo. v současné době se derou do popředí trendy v bio produkci a snahy o vyšlechtění co nejodolnějších odrůd. Staré odrůdy by neměly být na odpis, teprve čas nám ukáže, jestli nově zvolený směr byl tím správným rozhodnutím.

Určitou snahu o zachování pěstování starých odrůd v jejich původních, historicky doložených oblastech na Moravě představují v posledních letech Vína originální certifikace (VOC). Pod touto značkou jsou vybranými pěstiteli, členy jednotlivých VOC, vyráběná vína, která by měla nést typické znaky té dané oblasti. Odrůdy jsou pečlivě vybírány a vína musí splňovat kritéria daná jednotlivými sdruženími, například vybraná viniční trať, cukernatost hroznů, výroba vína určitým způsobem a podobně. Vína jsou značena románským způsobem, který tvoří doplněk stávajícího germánského způsobu označení. Románský systém klade důraz na místní původ hroznů pro výrobu vín. První takové sdružení bylo založeno roku 2009 ve Znojmě pod označením VOC Znojmo. (Kolektiv VOC ZNOJMO, 2017)

Pokud by měl být doveden tento apelační systém k dokonalosti, mělo by se při zakládání VOC zohledňovat také to, jaké odrůdy jsou v daných oblastech těmi historickými, lety prověřenými. Je velmi snadné podlehnout hlavnímu proudu a novým trendům. Ve VOC Znojmo je takovou historicky pěstovanou odrůdou Veltlínské zelené. Dalšími dvěma odrůdami pak jsou Sauvignon a Ryzlink rýnský.

6 STARÉ LOKÁLNÍ ODRŮDY RÉVY VINNÉ

Některé odrůdy, které se na našem území pěstovaly, přetrvaly do dnešních dnů. To jsou například Ryzlink rýnský, Rulandské šedé, Tramín červený, Chrupka bílá. Jiné, neméně zajímavé, již z moravských vinogradů vymizely nebo zůstávají jen v několika keřích u malopěstitelů. Důvodem jejich postupného vymizení mohla být jak změna vedení révy, tak nepřizpůsobení se novým podmínkám nebo nízká kvalita vyrobeného vína. Řada starých odrůd byla použita jako základ pro šlechtění nových druhů. (PAVLOUŠEK, 2008) Mezi takové odrůdy patří například Portugalské šedé, Jakubské, Elbling, Tramín bílý, Mlynářka, Červenošpičák, Ryzlink červený a mnohé další.

V souvislosti se Znojemskem nelze nezmínit činnost šlechtitelské stanice ve Znojmě, později ve Vrbovci a vedoucích šlechtitelů ve 20. století. Byli to hlavně C. Míša a M. Zbořil. Zvláště Cyril Míša, který zde pracoval již před 2. světovou válkou, se velkou měrou zasloužil o obnovu šlechtitelské činnosti stanice po roce 1946. Také pomáhal jako poradní hlas novým obyvatelům pohraničí, kteří s vinohradnictvím neměli prakticky žádné zkušenosti. Zásluhou těchto dvou šlechtitelů a dalších, zde nejmenovaných, se podařilo vyšlechtit odrůdu Veritas (Ryzlink červený x Bouvierův hrozen), povolenou r. 1970 a později odrůdu Vrboška (Tramín červený x Čabaňská perla), povolena r. 2004. (POKORNÝ, 2004)

V zájmu českých a moravských malovinařů a menších vinařských společností by pak mělo být to, aby se na tyto odrůdy úplně nezapomnělo. Výroba vín z méně pěstovaných odrůd může napomoci v odlišení se od hlavního proudu a přilákání nových zákazníků. V současnosti se velmi rozvíjí fenomén vinařské turistiky, vinaři v daných oblastech by se proto mohli stát nejen pro tuto skupinu marketingově zajímavějšími.

Samostatnou kapitolou jsou potom zemská vína, tedy vína, která mohou být vyráběna i z odrůd, které nejsou zapsány ve Státní odrůdové knize ČR.

6.1 Zemská vína

Pojem zemské víno je vymezen přesně zákonem. Vyhláškou je pak stanoveno, ze kterých odrůd je možné zemské víno vyrobit. Jsou to i odrůdy, které nejsou zapsány ve Státní odrůdové knize. v současnosti je povolena výroba zemských vín z následujících odrůd: Blauburger, Bouvierův hrozen, Čabaňská perla, Červenošpičák, Damascenka,

Dívčí hrozen (Leánka), Chenin blanc, Jakubské, Kadarka modrá, Kamenorůžák bílý (Steinschiller), Malbec, Malingre, Modrý Janek, Muškát žlutý, Ortliebské žluté (Ortliebské žluté), Portugalské bílé, Prachttraube, Ryzlink buketový, Sauvignon šedý (Sauvignon gris), Semillon, Sylvánské červené, Syrah (Shiraz), Veltlínské červenobílé, Vio-gnier. (ZÁKON 321/2004 Sb., VYHLÁŠKA č. 437/2005 Sb.)

Je mezi nimi řada odrůd, které se na našem území historicky pěstovaly.

6.2 Historické odrůdy Znojemska

Historicky se na Znojemsku pěstovaly odrůdy známé do dob dnešních, jako jsou Veltlínské odrůdy, ale také řada dalších, které již z vinogradů pomalu mizí.

V následující tabulce č. 7 je uveden výčet jednotlivých odrůd, které se zde doložitelně pěstovaly:

Tab. 7 Přehled pěstovaných odrůd na Znojemsku (SOTOLÁŘ, 2016; BLAHA, 1941)

Název odrůdy	Synonymum	Lidový název
Bouvierův hrozen	Bouvier, Ragdonska ranina	Bouvier, Buviér, Bouvierovo hrozno, Bouvierrebe
Rakouské bílé	Osterreichisch weiss, Ausztriai Feher, Kahlenberger Weiße	Vídeňské
Chrupka bílá	Gutedel weiss, Chasselas doré	Časlador, Ušlechtilé bílé, Strapák, Kapucínské, Dobrohrozen
Muškát žlutý	Muscat blanc	Gelber Muskateller
Sauvignon blanc		Saviňon, Feigentraube, Fié, Filé, Muskat Sylvaner
Červenošpičák	Rotgipfler	Rotgipfler, Reifler
Zierfahndler	Spätrot	Cynifál
Veltlínské červené		Červený muškatel, Růžák, Tarant červený , Ryvola červená
Veltlínské červené rané	Večerka	Babovina, Ryvola červená, Malvazinka, Červený Cynifál , Skorý červený muškatel
Veltlínské červenobílé	Rotweisser	Ryvola červenobílá, Bláznivý Janek
Modrý Janek	"Veltlínské modré"	Brunát, Blauer Hans
Veltlínské zelené	Veltliner	Bělošpičák, Muškatel zelený, Veltlín, Tarant zelený či bílý, Ryvola bílá
Zelenáč	Grünling	
Sylvánské zelené	Sylvaner, Grüner Silvaner	Morávka, Cynifádl , Cinyfyndl, Salvon, Zelený Cynifál , Cilyfanor, Silifandl
Sylvánské červené	Sylvaner rot	Červený Sylván, Cyrifandl červený
Malingre	Malingerovo rané	
Baco noir	Baco 1.	Bago, Bakon

6.3 Popis některých starých odrůd

V následující podkapitole jsou popsány některé odrůdy z výše uvedené tabulky č. 7. Pro přehlednost jsou uvedeny v abecedním pořadí.

6.3.1 Baco noir (dříve Baco 1.)

(nesprávně také Bago, Bakon)

Odrůda vznikla ve Francii, jedná se o křížence Folle Blanche x *Vitis Riparia*, který vyšlechtil p. Baco. u nás byla pěstována v okolí Mikulova a v Němci obydlých vinařských obcích jižní Moravy.

Pěstována byla především pro zlepšení barvy červených vín, jinak se jedná o velmi málo plodnou odrůdu a víno je málo kvalitní.

Má neobyčejně bujný růst. Raší a kvete dost raně. Listy jsou velké, celkem jemné, pětilaločné. Na horní straně tmavozelené, na rubu světlezelené. Hrozny jsou malé, bobule taktéž malé, dost sladké s mírnou trávovitou příchutí. Dužnina je poměrně šťavnatá.

Odrůda je velmi odolná vůči houbovým chorobám, náchylnější je vůči hnilobě, vůči peronospoře je odolná. Bobule také často opadávají. (BLAHA, 1941)

6.3.2 Bouvierův hrozen (BH)

Odrůda vznikala ve Slovinsku, ve své vinici ji objevil v roce 1900 Clotar Bouvier. Tradičně se pěstuje také ve Slovinsku, Chorvatsku nebo v Rakousku. (Kraus a kol., 2005) Vznikla pravděpodobně křížením Rulandského bílého a Sylvánského zeleného. (BLAHA, 1941)

Je středně bujného až bujného růstu. Listy jsou středně velké, tří až pětilaločné s hlubšími výřezy a ostrým zoubkováním. Hrozny jsou menší až střední, bývají řidší. Bobule mají žlutou barvu, jsou středně velké, kulaté, s tlustší slupkou.

Odrůda vyžaduje hluboké, úrodné půdy, které dobře drží vodu a jsou dobře zásobené živinami. Proti houbovým chorobám je středně odolná, proti mrazům velmi odolná.

Jedná se o ranou odrůdu, ale je vhodná i jako stolní hrozny. Víno bývá žluté až zlatožluté barvy, muškátové vůně a středně plné, svěží nebo zrale široké chuti. Především se hodí pro burčáky nebo mladá vína. (KRAUS a kol., 2005)

6.3.3 Červenošpičák (Čsp)

Synonyma: Rotgipfler, Reifler

Odrůda je neznámého původu, velmi stará, pochází pravděpodobně ze Štýrska. Své jméno získala podle zbarvení vrcholků letorostů, které bývají bronzové. (KRAUS a kol., 2005) Pravděpodobně se jedná o přirozeného křížence Tramínu a Veltlínského červeného. Bývá zaměňována s Veltlínským zeleným. (KOLEKTIV OESTERREICHWEIN)

Je bujného růstu, se zabarvenými vrcholky letorostů. Listy jsou středně velké, pětilaločné s tupým zoubkováním a otevřeným řapíkovým výřezem. Hrozny jsou velké, husté, křídlaté, kónické s krátkou stopkou. Bobule jsou středně velké, kulaté, zelenožluté s hnědávým líčkem na sluneční straně.

Odrůda vyžaduje výborné polohy, vhodné jsou vápenité půdy. Má střední odolnost vůči houbovým chorobám a nízkou odolnost vůči plísni šedé. Těžko odolává také zimním mrazům.

Odrůda je velmi plodná, dozrává pozdě. Při přezrávání bobulí neztrácí kyseliny. Je ovšem nutná důsledná ochrana vůči plísni šedé. Víno může být v rozsahu od jakostního po nejvyšší přívlastkové. Mívá zelenožlutou až zlatožlutou barvu, vůni po lesním medu nebo hrozkách, neutrální, svěží až vyzrálé chuť v závislosti na kvalitě. Víno potřebuje delší zrání. (KRAUS a kol., 2005)

6.3.4 Chrupka bílá (CHB)

Tato odrůda je velmi stará, pochází pravděpodobně z Egypta, odkud byla dovezena do Francie.

Má středně velké pětilaločné listy. Hrozny jsou středně velké, řídké až středně husté. Bobule mají žlutozelenou barvu, na osluněné straně bývá hnědé líčko. Jsou středně velké a kulaté, slupka je středně pevná, dužnina šťavnatá.

Odrůda vyžaduje živné půdy, stanoviště by mělo být chráněno před větrem a mrazy, jinak je náchylná na sprchávání. Je málo odolná vůči plísni révové a padlí, středně odolná vůči plísni šedé. Mrazu je středně odolná.

Sklízí se od poloviny září. (KRAUS a kol., 2005)

6.3.5 Muškát žlutý (Muškát bílý)

Jedná se o velmi starobylou odrůdu, jednu z nejstarších vůbec. Pochází pravděpodobně z Malé Asie, do Evropy byla přivezena Féničany a Řeky z Egypta. Písemné zmínky o pěstování na našem území pochází z roku 1576. (Kraus a kol., 2005) Odrůda není v ČR zapsaná ve Státní odrůdové knize. Do roku 2010 se z ní mohlo vyrábět zemské víno, v nové vyhlášce z roku 2010 již chybí.

Růst je bujnější. List je středně velký až velký, tří až pětilaločný, čtvercový. Má hluboké výkroje, na bocích otevřené. Okraje ostře trojúhelníkově ozubené. Listy jsou na podzim žluté. Hrozen je středně velký, válcovitý, velmi hustý, bobule jsou středně velké a okrouhlé. Slupka je slabší, odrůda je proto náchylnější k plísni šedé.

Jedná se o středně pozdní odrůdu. (Kolektiv autorů WIKIPEDIA, 2017)

6.3.6 Portugalské šedé

Synonyma: Šedý Portugal, Šed'ák, Grauer Portugieser

Původ této odrůdy je nejasný. Pravděpodobně vznikla v Dolním Rakousku jako mutace Modrého Portugalu. Na Moravě se hojně vysazovala v letech 1910-1915.

Roste poměrně rychle. Listy jsou velké, jemné, okrouhlé nebo jen mírně laločnaté. Bývají lesklé, na rubu jasně zelené. Květ je oboupohlavní. Hrozny jsou průměrně velké, jehlanového tvaru. Bobule jsou středně velké, kulaté, špinavě šedé barvy. Slupka je tenká, dužnina šťavnatá.

Dozrává jako jedna z prvních odrůd. Je velice náchylná na hnilobu. (BLAHA, 1953) z tohoto důvodu se mimo jiné také vysazovala do vinohradů, sloužila jako indikátor pro včasný postřik. (KOLEKTIV Wikipedia, 2016) Často je napadaná také hmyzem a ptactvem.

Mošt mívá velkou cukernatost a zároveň málo kyselin. Víno je bílé, bez osobité chuti. (BLAHA, 1953)

6.3.7 Rakouské bílé

Odrůda pochází z Rakouska, kde se pěstovala v okolí Klosterneuburgu a Vídně, odkud se rozšířila i na Moravu. Pravděpodobně jde o jednoho z rodičů Sylvánského zeleného, kterému se velmi podobá a často se s ním zaměňuje.

Listy jsou velké, s hlubokými laloky, holé, ostře zoubkované, jasně zelené barvy. Hrozny jsou velké, dlouhé, mírně křídlaté, řídké. Bobule jsou větší, žlutozelené, v plné zralosti až jasně růžové. Slupka je hrubá, dužnina šťavnatá, trpká.

Jedná se o velmi pozdní odrůdu, je tedy vhodná jen do nejlepších poloh. Roste dost bujně. Vůči houbovým chorobám je poměrně odolná, hrozny také velmi málo hnijí. (BLAHA, 1953)

6.3.8 Sylvánské červené (SČ)

Dle všech znaků se usuzuje, že se jedná o variaci Sylvánského zeleného. Nasvědčuje tomu i to, že jsou zde často se vyskytující mutace barev hroznu, případně se vyskytne i celý zelený hrozen nebo na jednom keři červené i zelené hrozny, případně červené a zelené bobule na jednom hroznu.

Má zhruba stejné vlastnosti jako Sylvánské zelené. Liší se pouze barvou hroznu a tím, že jeho listy na podzim žloutnou. Trpí zejména hnilobou, na mráz je citlivější. Vhodné je pro dobré polohy, které dobře zadržují vodu. Odrůda nemá ráda sucho a vápno.

Plodí o něco méně než Sylvánské zelené. (BLAHA, 1953)

6.3.9 Sylvánské zelené (SZ)

Jedná se o jednu z nejstarších rakouských autochtonních odrůd. Vznikla přirozeným křížením odrůd Tramín červený a Rakouské bílé. (Kolektiv OESTERREICHWEIN, 2017)

Keř je slabšího růstu, bohatě plodí. Listy jsou středně velké, kulaté, lehce třílaločné. Hrozny jsou kulaté, středně velké, bobule středně velké, zelené.

Odrůda vyžaduje dobré polohy, které dobře zadržují vodu. Nemá ráda sucho a vápno. Je méně odolná vůči mrazu a houbovým chorobám. Trochu vyšší odolnost má vůči plísni šedé.

Dozrává středně pozdně, dužnina bývá slizká, velmi příjemné chuti.

Víno mívá zelenožlutou barvu, chuť je neutrální s větším množstvím kyselin. (KRAUS a kol., 2005)

6.3.10 Zierfahndler

Synonyma: Cynifál, Červený Zierfahndler, Spätrot, Žerjavina, Gumpoldskirchner

Jedná se o starou rakouskou autochtonní odrůdu z oblasti Thermenregion. Pěstuje se zde jako rarita, plochy se však snižují. Jedná se o přirozeného křížence Veltlínského červeného a odrůdy tramínového typu. (Kolektiv OESTERREICH-SWEIN, 2017)

Roste dost bujně, vrcholky letorostů jsou bíložluté s lehkým bronzovým nádechem, jemně plstnaté. Květ je oboupohlavný. Listy jsou středně velké až velké, pětilaločné, s hlubokými laloky, na rubu plstnaté, jasně zeleného zbarvení, s tupým zubováním. Listy na podzim žloutnou a objevují se na nich červené skvrny. Hrozny jsou velké, válcovité, jen málo rozvětvené. Bobule mají načervenalou barvu, jsou kulaté, průměrné velikosti.

Dozrává dost pozdě. Vyžaduje řez na čípky, často jen na jedno očko.

Odrůda je relativně málo odolná vůči mrazům a plísni révové. Více pak vůči hnilobě a červené spále. Často sprchává.

Víno nebývá moc extraktivní, je kyselkavé, čisté chuti, alkoholicky dost silné.

7 KRAJOVÉ ODRŮDY ZNOJEMSKA

Většina ploch našich vinic se nachází na území dnešního Jihomoravského kraje, necelá polovina z nich pak na Břeclavsku a části Hodonínska. Další větší plochy vinic jsou pak na Znojemsku, Brněnsku a Uherskohradištsku.

Podle nového rozdělení vinařských oblastí se výše uvedená plocha nachází ve všech vinařských podoblastech vinařské oblasti Morava, a sice v podoblastech Mikulovské, Slovácké, Velkopavlovické a Znojemské. V evropském měřítku jsou naše vinařské podoblasti řazeny k těm nejseverněji položeným. (KRAUS a kol., 2015)

Tato práce je zaměřena především na odrůdy, které se pěstovaly nebo dodnes pěstují na jihu Moravy, s důrazem na Znojemsko, resp. příhraniční území. Dá se říci, že je tato oblast vymezena bývalými okresy Znojmo a Břeclav.

7.1 Klimatické poměry

Jihomoravský kraj se na jih od Brna rozkládá na rozhraní Dyjsko-svrateckého úvalu na západě a Dolnomoravského úvalu na východě. Dominantou kraje jsou pak Pavlovské vrchy, které se nacházejí mezi těmito dvěma sníženinami.

Pro tuto oblast jsou charakteristická dlouhá, velmi teplá a velmi suchá léta, jara a podzimy bývají krátké a teplé. Zimy jsou mírně teplé a suché, s krátkým trváním. (ČEPIČKA, 2001) Srážkově bývá tato oblast chudší, což je umocněno výrazně srážkově slabšími roky nedávno minulými.

7.2 Geologická charakteristika

Škála půd, na kterých se zde pěstuje réva vinná, je velice pestrá. Je to dáno vývojem ze dvou zcela odlišných horských soustav, Českým masivem vzniklým v prvohorách a karpatskou předhlubní, což je nejmladší část západokarpatské jednotky. Horniny jsou tu proto vyvřelé a přeměněné, usazené nebo erodované podél vodních toků. Největší plošné zastoupení zde má dyjský masiv, který je tvořený hlavně žulami a granodiority.

Na Znojemsku je složení půd velmi pestré, i v rámci jedné viniční trati je

zpravidla zastoupeno více typů půd. Nejrozšířenější jsou zde půdy hlinité a hlinitopísčité. Na svažitéch pozemcích nebo na šterkopískových terasách podél vodních toků Dyje a Jevišovky se můžeme setkat s kamenitými půdami, nalezneme zde i půdy písčité. (ČEPIČKA, 2001)

7.3 Znojmská vinařská podoblast

Město Znojmo bylo vždy význačným střediskem vinařství. Ne nadarmo se celá podoblast jmenuje právě po tomto jihomoravském městě.

Historie vinařství a vinohradnictví byla popsána podrobněji již v kapitole 3. této práce. Pěstují se zde především bílé odrůdy, hlavně Veltlínské zelené, dále Ryzlink rýnský, Müller Thurgau, Sauvignon a Pálava. Dobrých kvalit dosahují také burgundské odrůdy. (KRAUS a kol., 2005) z červených odrůd je zde nejvíce zastoupeno Svatovavřínecké. (ČEPIČKA, 2001)

Tyto odrůdy by se tedy daly nazvat krajovými, typickými pro Znojmskou vinařskou podoblast. Zákon krajovou odrůdu definuje jako soubor populací nebo klonů rostlinného druhu, které jsou přirozeně adaptovány na podmínky životního prostředí v jejich oblastí. (Kolektiv MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ, 2016)

Nemělo by se zapomenout také na dvě odrůdy na Znojmsku vyšlechtěné, a to především Veritas, a Vrboska. Tyto odrůdy sice nejsou pěstovány ve velkých měřítkách, ale jsou to odrůdy místní.

7.4 Rodina veltlínů

Nejvýznamnější odrůdou, která se na Znojmsku pěstuje, je Veltlínské zelené. „Zelený muškatele“ převládal na Znojmsku již v 19. století. (DOLEŽAL, 2001) Historicky se zde pěstovaly i další odrůdy z „rodiny Veltlínů“, Veltlínské červené, Veltlínské červené rané, Modrý Janek, Veltlínské červenobílé. Jsou známy také odrůdy jako Veltlínské šedé, Veltlínské hnědé nebo Veltlínské bílé, které jsou pro moravské vinohradnictví nevýznamné.

Odrůda Veltlínské zelené však geneticky nemá s ostatními odrůdami pojmenovanými Veltlínské nic společného. Název vznikl na základě domněnky, že se

jedná o jednu z četných mutací odrůdy Veltlínské červené.

7.4.1 Veltlínské zelené (VZ)

Synonymum: Grüner Veltliner, Bělošpičák, Zelený Muškatel

Synonymum v zahraničí: Grüner, Grünmuskateller, Weißgipfler, Mandardsrebe, Mouhardsrebe, Veltlín, Zöld Veltelini, Zöld Muskotály (AMBROSI, 2011)

Jedná se o nejdůležitější rakouskou autochtonní odrůdu. Je zde oblíbená pro temperamentní ovocná, pepřovitá vína. (Kolektiv OESTERREICHSWEIN, 2017; AMBROSI, 2011) Odrůda není geneticky příbuzná s ostatními Veltlínskými odrůdami. Veltlínské zelené je jednou z odrůd zařazených do apelačního systému VOC Znojmo.

Ačkoli se jedná o velmi starou odrůdu, dlouho nebyl znám její původ. Vznikla pravděpodobně v okolí města Retz v Dolním Rakousku. Vědělo se, že se jedná o samovolného křížence Tramínu červeného, ale otcovská odrůda byla neznámá. (KOLEKTIV Wikipedia, 2016) Roku 2000 objevil Michael Leberl z obce St. Georgen u Eisenstadtu keř staré odrůdy, do té doby známé jen z vyprávění. Obec St. Georgen se totiž minimálně od roku 1580 neuváděla jako vinařská. Roku 2007 byla tato odrůda genetickými testy prokázána jako otcovská pro Veltlínské zelené. Nazvána byla podle místa svého objevení St. Georgen. (KOLEKTIV Wikipedia, 2017)

Odrůda má středně bujný až bujný růst. Vrcholek letorostů je silně bělavě vlnatě ochmýřený a chloupkatý. Lístky jsou jemně karmínově lemované.

Listy jsou středně velké až velké, okrouhlé, pětilaločné s hlubokými výkroji. Na spodní straně jsou lehce plstnaté. (KOLEKTIV Wikipedia, 2016) Hrozen je velký, křídlatý, hustý a kónický. Bobule mají střední velikost, jsou kulaté, zelené až zelenožluté, se středně silnou slupkou a šťavnatou dužninou s kořenitou chutí.

Hrozny zrají pozdně, odrůda proto vyžaduje výborné polohy. Půdy jsou vhodné především hlubší hlinité nebo sprašové, schopné udržet vodu. Postup zrání je pomalý, ale odrůda poskytuje vysoké a pravidelné sklizně.

Je dobře odolná vůči zimním mrazům, méně proti jarním mrazíkům. Vůči houbovým chorobám je středně až méně odolná, středně odolná je také vůči plísni šedé. Vůči plísni révové a padlí je málo odolná.

Sklízí se od poloviny října. Víno lze použít pro známková vína nebo jako surovinu pro výrobu šumivých vín. v Rakousku se hojně konzumuje jako mladé, „heuriger“. Víno bývá světle zelené až zelenožluté barvy, svěží a pronikavé vůně. v chuti lze nalézt

lipový květ, jemně hořké mandle, pepř i exotické ovoce. Chuť bývá vyvážená, svěží, s vyšším obsahem příjemných kyselin. Nejlepší je jako mladé, u výjimečných ročníků může být vhodné i k delšímu skladování. (KRAUS a kol., 2005)

7.4.2 Veltlínské červené (VČ)

Synonyma: Červený muškatel, Růžák, Tarant červený, Ryvola červená

Původ a rodičovské odrůdy Veltlínského červeného nejsou známy. Předpokládá se, že pochází z Rakouska, ale stejně tak může pocházet z Itálie z údolí Valtellina.

Roste středně bujně až bujně, vrcholky letorostů mají karmínový nádech. Listy jsou středně velké až velké, pětilaločné se středně hlubokými až hlubokými výkroji, na rubu plstnaté. Na podzim se zbarvují dožluta. Bobule jsou středně velké, kulaté, šedočervené barvy. Dužnina je sladká a šťavnatá.

Vyžaduje teplé a slunné polohy, na půdu není náročná. Odrůda je citlivější vůči mrazu. Vůči houbovým chorobám je méně odolná, citlivá je zejména vůči plísni révové a plísni šedé.

Víno je komplexní a velmi jemné. (KOLEKTIV Wikipedia, 2016)

7.4.3 Veltlínské červené rané (VČR)

Synonyma: Malvasier, Malvasia, Frühroter Veltliner, Babotraube, Roter Malvasier, Korai pirosveltelini (KRAUS a kol., 2005)

V lidové mluvě označována také jako Večerka, Ryvola červená, Cynifál červený, Babovina, Malvazinka. (SOTOLÁŘ, 2016)

Jedná se o starou rakouskou autochtonní odrůdu, vzniklou přirozeným křížením odrůd Veltlínské červené a Sylvánské zelené. (Kolektiv OESTERREICHSWEIN, 2017)

Roste bujně, má řídkší olistění. Listy jsou větší, pětilaločné, hlouběji dělené, světlé. Hrozny jsou velké, kónické, křídlaté a husté. Bobule mají malou až střední velikost. Jsou kulaté, světle červené s neutrální chutí a nízkým obsahem kyselin.

Pro tuto odrůdu nejsou vhodné nízko položené pozemky. Vyžaduje málo úrodné, šterkovité půdy. Na lepších půdách příliš bujně roste a málo plodí. Je málo odolná vůči mrazu a houbovým chorobám.

Sklízí se od poloviny září. Víno je zlatožluté barvy, neutrální vůně, plné chuti s nízkým obsahem kyselin. Není příliš vhodné ke skladování. (KRAUS a kol., 2005)

7.4.4 Veltlínské červenobílé (VČb)

Synonyma: Červenobílý muškatel, Ranfolina, Rotweisser Veltliner

V lidové mluvě také označováno jako Ryvola červenobílá nebo Bláznivý Janek.

Odrůda vznikla pravděpodobně samovolným křížením odrůd Veltlínské červené a Heunisch. Jedná se o starou odrůdu.

Je bujného růstu, určité podobnosti s Veltlínským červeným raným. Má středně velké, pětilaločné listy s otevřeným řapíkovým výkrojem. Hrozny jsou středně velké až velké, husté a křídlaté. Bobule jsou středně velké, kulaté, na sluneční straně růžově červeného zbarvení, na odvrácené straně mají zelenou barvu.

Odrůda vyžaduje dobré polohy a úrodné půdy obsahující vápno. Nevadí jí ani písčité půdy. Je středně odolná vůči houbovým chorobám, méně pak vůči plísni révové. Je náchylnější k poškození zimními mrazy, ale dobře odolává suchu. Je náchylná vůči sprchávání květenství.

Sklízí se pozdě, má vysokou plodnost. Víno bývá zelenožluté nebo žluté barvy, s neutrální vůní a málo výraznou chutí. Není příliš vhodné k delšímu skladování. v české republice je povoleno vyrábět z ní zemská vína. (KRAUS a kol., 2005)

7.4.5 Modrý Janek (MJ)

Synonyma: Brunat, Blauer Hans

Jedná se o velmi starou odrůdu, která vznikla v Rakousku mutací Veltlínského zeleného. Odrůdě daly jméno bobule, které se brzy po odkvětu barví do tmavě fialové barvy. Zbarvení později slábne, v době sklizně je barva šedo zelená.

Je bujného růstu, listy jsou podobné Veltlínskému zelenému, mají fialovou nervaturu a řapíky. Vrcholky letorostů jsou žlutavé. Má střední až velké hrozny, které jsou středně husté a křídlaté. Bobule jsou malé až střední, kulaté.

Vyžaduje dobré polohy a úrodné půdy. V České republice už se téměř nepěstuje, ve Státní odrůdové knize není odrůda zapsaná. Je však povoleno vyrábět z ní zemské víno.

Je dobře odolná vůči plísni révové a plísni šedé, slabší odolnost pak vykazuje vůči padlí révovému.

Sklízí se ve druhé polovině října, víno je žluté barvy, voní po směsi koření, pepři a je plné, extraktivní a harmonické chuti. (KRAUS a kol., 2005)

7.5 Veritas (Ve)

Odrůdu vyšlechtili C. Míša a M. Zbořil ve Šlechtitelské stanici ve Znojmě-Vrbovci roku 1963. Do Státní odrůdové knihy však byla zapsána až v roce 2001. Jedná se o křížence Veltlínského červeného a Bouvierova hroznu.

Je středně bujného růstu. Listy jsou středně velké, srdčité, světle zelené barvy. Má malé, husté hrozny, bobule jsou středně velké, zelenožluté.

Odrůda není náročná na půdy, jen je potřeba dbát při pěstování na vzdušnost keřů. Je středně odolná vůči houbovým chorobám a mrazu, méně pak vůči plísni šedé.

Sklízí se od poloviny září. Ve víně bývá harmonická, příjemná, s jemnými květinovými tóny a medovou vůní a chutí. Barva vína je zelenožlutá, sytější. Není vhodné ke skladování. (KRAUS a kol., 2005)

7.6 Vrboska (Vr)

Odrůda byla vyšlechtěna křížením odrůd Tramín červený a Čabaňská perla kolektivem šlechtitelů ve Znojmě – Vrbovci.

Je bujného růstu. Listy jsou malé až střední, třílaločné, s pětiúhelníkovým tvarem čepele, velkými mělkými horními bočními výkroji. Vrchní strana listu je slabě puchýřovitá. Hrozny jsou středně velké, středně husté, bobule jsou středně velké, kulaté a růžové.

Odrůda není náročná na stanoviště, nevadí jí ani sušší kamenité půdy. Je odolnější vůči plísni révové, středně odolná vůči plísni šedé a středně až dobře odolná vůči padlí révovému. Vůči mrazu je středně odolná.

Sklízí se od konce srpna. Víno není příliš vhodné ke skladování, spíše se odrůda doporučuje pro výrobu burčáku. (KRAUS a kol., 2005)

8 ZÁVĚR

Pěstování jednotlivých odrůd révy vinné do značné míry podléhá módním trendům a potřebám konzumentů. v minulosti se na odrůdy příliš nehledělo, vznikala především směsná vína. Popis starých odrůd jako takových lze v historických textech dohledat jen stěží. Odrůdy jako Elbling nebo Heunisch již téměř vymizely i z našich vinohradů. Současný trend bio vinařství a zavádění modernějších odrůd začíná pomalu vytlačovat z vinic i takové odrůdy jako Neuburské, Müller Thurgau, Veltlínské zelené nebo Svatovavřínecké. Na jejich úkor se pěstují Hibernal, Solaris, Pálava, Zweigeltrebe nebo Dornfelder.

Zároveň se však v České republice rozvíjí fenomén vinařské turistiky a cykloturistiky. Stále častěji se v jednotlivých vinařských regionech můžeme setkat s jarními a podzimními termíny „otevřených sklepů“. Tedy slavnostmi vína a mladého vína, kdy nám jednotliví menší i větší pěstitelé nabízí možnost na jednom místě ochutnat širokou škálu vín. Také cyklostezky vedoucí kolem vinohradů dávají vinařům možnost nabídnout tímto způsobem svá vína veřejnosti.

Právě u této cílové skupiny lidí by se vinaři mohli snažit vzbudit pozornost ve snaze odlišit se od „hlavního proudu“. Jednou z možností je i propagace lokálních odrůd, které se v jednotlivých oblastech pěstovaly a snad budou, ve větší či menší míře, pěstovat i nadále.

Na Znojemsku jsou historicky doma Veltlínské odrůdy. Vzhledem k blízkosti hranic s Rakouskem se zde pěstovaly i další rakouské odrůdy jako například Sylvánské zelené. Určitým udržovatelem těchto starých a tradičních odrůd by se mohl stát apelační systém Vín originální certifikace (VOC), jako je tomu ve VOC Znojmo, kde je odrůda Veltlínské zelené zařazena.

9 SOUHRN a RESUMÉ

Cílem bakalářské práce Historické a krajové odrůdy jižní Moravy bylo zpracovat dostupné materiály o révě vinné a jejích odrůdách pěstovaných na našem území v minulosti a vymezit pojem krajová odrůda. Přihlédnuto bylo především na jižní část Znojenské vinařské podoblasti.

Byly popsány dějiny jihomoravského vinohradnictví a vinařství od počátků, přes dobu obnovy vinic po ataku chorob a válečných událostech nejen 20. století, léta kolektivizace a centrálního plánování, až po současnost.

Dále byly podrobněji popsány historické a krajové odrůdy Znojenské vinařské podoblasti, především odrůdy Veltlínské. Byla zmíněna také historie pěstování révy vinné na Znojensku.

Klíčová slova: réva vinná, historická odrůda, krajová odrůda, Veltlínské zelené

This bachelor work Historical and regional grapevine varieties in the South Moravia should describe grapevine varieties, as they have been planted in our land and define the term regional variety. Especially the south part of Znojmo wine region was taken into consideration.

The history of southmoravian viticulture and viniculture from the beginning, through the times of vineyards restoration after diseases and wartime, years of collectivization and central planning, to nowadays, was described.

Historical and regional varieties of Znojmo wine region, primarily Veltliner varieties, were described in details. Also the history of winegrowing in Znojmo region was mentioned.

Key words: grapevine, historical grape variety, regional grape variety, Green Veltliner

10 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Tištěné zdroje:

AMBROSI, H. a kol. *Farbatlas Rebsorten: 300 Sorten und ihre Weine*. 3. vyd. Stuttgart: Ulmer, 2011. 318 s. ISBN 978-3-8001-5957-4.

BLAHA, J. *Československá ampelografia*. Bratislava: Štátne pôdohospodárske nakladateľstvo, 1953.

BLAHA, J. *Nejdůležitější odrůdy révy vinné. Část III*. Brno, 1941.

ČEPIČKA, J., KRAUS, V., LITSCHMANN, T., SEDLO, J., ŠMERDA, J., TOMÁŠEK, J. a VANEK, G., 2001. *Rajonizace vinohradnictví v okrese Znojmo a Břeclav*. ÚKZÚZ, Znojmo-Oblekovice.

DOLEŽAL, J., *Lexikon moravského vinařství*, díl I., Specializované knižní vydavatelství vinařské literatury Petr+Iva, Nový Byžov, 2001. ISBN 80-902748-2-X.

FROLEC, V. *Jihomoravské vinohradnictví*. 2. vyd. Brno, 1984. 219 s.

HUBÁČEK, V. KRAUS, V., *Hrozny a víno z vinice i zahrady*. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1982.

KRAUS, V., FOFFOVÁ, Z., VURM, B., KRAUSOVÁ, D. *Nová encyklopedie českého a moravského vína. 1. díl*. Praga Mystica, Praha, 2005. ISBN 978-80-86767-00-0.

LUDVÍKOVÁ, I. *Historie a současnost udržovacího šlechtění révy ve Znojmě – Vrbovci*. In *Symposium k 80. výročí započetí udržovacího šlechtění révy ve Znojmě*. Sborník příspěvků, 2001, s. 6--9. ISBN 80-902864-3-7.

MAČUDA, J. *Znojenské vinařství od počátku do raného novověku*. In Kraus, V. *Trpké býti zdá se? Víno a vinařství v českých zemích ve středověku a raném novověku*. 1. vyd. Mělník: Regionální muzeum Mělník, 2009, s. 44--55. ISBN 978-80-90,899-6-0.

MURPHY, R P. -- STEIFLER, C K. *Grapes: cultivation, varieties and nutritional uses*. New York: Nova Science Publishers, 2012. 263 s. ISBN 978-1-61470-950-3.

PAVLOUŠEK, P. *Bio odrůdy révy vinné*. 1. vyd., Praha: Grada publishing, 2016. ISBN 978-80-247-4330-1.

PAVLOUŠEK, P. *Encyklopedie révy vinné*. 2. vyd. Brno: Computer Press, 2008. 316 s. ISBN 978-80-251-2263-1.

POKORNÝ, S. *Šlechtění révy na ŠSV Ampelos*. Lednice, 2014. Bakalářská práce. Mendelova univerzita, Zahradnická fakulta, Ústav vinohradnictví a vinařství. Vedoucí práce Radek Sotolář.

POSPÍŠILOVÁ, D. *Ampelografia ČSSR*. 1. vyd. Bratislava: Příroda, 1981. 347 s.

PŮČEK, M. *Novela zákona definitivně schválena*. Vinařský obzor, č. 2/2017, s. 62--65. Velké Bílovice, 2017. ISSN: 1212-7884.

SEDLO, J. *Vývoj odrůdové skladby vinic České republiky od zavedení vinařského zákona*. Vinařský obzor, č. 1/2017, s. 26--27. Velké Bílovice, 2017. ISSN: 1212-7884.

SOTOLÁŘ, R. *Historické odrůdy révy na českém území*. In KRAUS, V. *Trpké býti zdá se? Víno a vinařství v českých zemích ve středověku a v raném novověku*. 1. vyd. Mělník: Regionální muzeum Mělník, 2009, s. 16--23. ISBN 978-80-903899-6-0.

ŠTARHA, I. *Historie vinařství na Moravě – pohled do archivních pramenů*. Agentura Bravissimo Znojmo, Brno, 2004.

Vyhláška č. 254/2010 Sb. ISSN 1211-1244.

Elektronické zdroje:

KOLEKTIV AUTORŮ firmy Ampelos, šlechtitelská stanice vinařská Znojmo Vrbovec s.r.o., 2016. *Šlechtěná vína* [online]. [vid. 2016-11-06]. Dostupné z: www.ampelos.cz

KOLEKTIV AUTORŮ, Ministerstvo zemědělství, 2017. *Ústřední kontrolní a zkušební*

ústav zemědělský, Odrůdy, Národní odrůdový úřad, §2 Vymezení pojmů, bod 2) p).
[online]. [vid. 2016-10-31]. Dostupné
z: [http://eagri.cz/public/web/ukzuz/portal/odrudy/narodni-odrudo-
vny-urad/100050394.html](http://eagri.cz/public/web/ukzuz/portal/odrudy/narodni-odrudo-
vny-urad/100050394.html)

KOLEKTIV AUTORŮ Oesterreich Wein, 2017. *Rebsorten*. [online]. [vid. 2017-04-18].
Dostupné z: www.oesterreichwein.at

KOLEKTIV AUTORŮ VOC ZNOJMO, 2017. *Informace o sdružení* [online]. [vid.
2017-04-23]. Dostupné z: <http://www.vocznojmo.cz/informace-o-sdruzeni/>

KOLEKTIV AUTORŮ Wikipedia, 2017. *Muškáta žlutá* [online]. [vid. 2017-04-18].
Dostupné
z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Mu%C5%A1k%C3%A1t_%C5%BElut%C3%BD

KOLEKTIV AUTORŮ Wikipedia, 2016. *Portugal šedá* [online]. [vid. 2017-04-27].
Dostupné
z: https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Portugal_%C5%A1ed%C3%BD&oldid=13235394

KOLEKTIV AUTORŮ, 2017. *St. Georgen (Rebsorte)* [online]. [vid. 2017-04-27].
Dostupné z:
[https://de.wikipedia.org/w/index.php?title=St._Georgen_\(Rebsorte\)&oldid=163858018](https://de.wikipedia.org/w/index.php?title=St._Georgen_(Rebsorte)&oldid=163858018)

KOLEKTIV AUTORŮ Wikipedia, 2016. *Veltlínské červené* [online]. [vid. 2017-04-27].
Dostupné
z: [https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Veltl%C3%ADnsk%C3%A9_%C4%8Der-
ven%C3%A9&oldid=13235399](https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Veltl%C3%ADnsk%C3%A9_%C4%8Der-
ven%C3%A9&oldid=13235399)

KOLEKTIV AUTORŮ Wikipedia, 2016. *Veltlínské zelené* [online]. [vid. 2017-04-27].
Dostupné
z: https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Veltl%C3%ADnsk%C3%A9_zelen%C3%A9&oldid=13235301

SOTOLÁŘ, R. Multimediální atlas podnožových, moštových a stolních odrůd révy.

[online]. MZLU Brno, ZF Lednice. 2006. Dostupné z: <http://tilia.zf.mendelu.cz/ustavy/556/Databaze.html>.

Další zdroje:

Sotolář, R. *Názvy starých odrůd.* 2016. [dokument Word]

11 PŘÍLOHY

Tab. 4 Procentuální zastoupení odrůd v ČSSR (POSPÍŠILOVÁ, 1981)

ODRŮDA	SLOVENSKO		MORAVA		ČECHY	
	ha	%	ha	%	ha	%
Ryzlink rýnský		7		1,1		10
Burgundské bílé		5		4,5		5
Tramín červený		3		2,2		5
Sauvignon	7600	2	1856	2,4	200	-
Muškat Ottonel		2		-		-
Rulandské		1		-		-
Ostatní		-		2,2		-
Celkem 1.a třída		20		12,4		20
Ryzlink vlašský		15		9,5		-
Veltlínské zelené		2		11		-
Müller Thurgau		10		19		45
Irsai Oliver		3		-		-
Fetescá regala		4		-		-
Dívčí hrozen	19000	1	7951	-	500	-
Neuburské		1		-		-
Sylvánské zelené		-		1,8		-
Vetl. červené rané		2		1,3		-
Ostatní		2		7,3		5
Celkem 1.b třída		50		53		50
Burgundské modré		-		-		2
Frankovka modrá		10		8,1		-
Svatovavřínecké	9500	4	3617	12	300	13
Modrý Portugal		2		-		15
Cabernet Sauvignon		2		-		-
Alibernet		2		-		-
Ostatní		5		4		-
Modré odrůdy		25		24,1		30
Stolní odrůdy	1900	5	1576	10,5	-	-
Celkem	38000	100	15000*	100	1000	100

*Okresy: Břeclav 6800 ha, Hodonín 4000 ha, Znojmo 2800 ha, Uherské Hradiště 800 ha, Brno, Vyškov 600 ha.